

Pojmy filozofie předpokladů a její teoretické důsledky

Vilém Kmuníček
Táborské návrší 444
664 01 Bílovice nad Svitavou
Česká republika
vilemkmunicek@seznam.cz

Abstrakt

Cílem naší statě je ustavení filozofie předpokladů a zavedení některých pojmů, zejména pojmu aktuální mentální model, který poukazuje na nemožnost obejít subjekt při poznávací aktivitě. Což reflektuje i návrh zahrnout do metodologických předpokladů vědy tvrzení, že realita je nám při poznávání dána jediné prostřednictvím obsahů vědomí. Na závěr jsou umístěny interpretace z hlediska nově zaváděných pojmů takových témat, jako je virtuální realita, fungování artefaktu, či pravda.

Klíčová slova

filozofie předpokladů, aktuální mentální model, fixní mentální model, myšlenkově-pojmový systém, ontologický model

Úvod

Cílem práce je podat přehled autorových zjištění v oblasti gnoseologických a ontologických jistot.

Metody

Při koncipování statě bylo použito všech dosavadních výsledků autora poznávacího zjišťování k sestavení jejich přehledu. Toto zjišťování se opírá o celoživotní nesystematickou četbu a posléze výběr textů k tématu postupem nabalování sněhové koule. Tak vznikl autorův myšlenkově-pojmový systém, světový názor, který se tímto pokouší objektivizovat.

Založení filozofie předpokladů

Žijeme v čase nebývalého rozmachu poznávání, v informační společnosti. Záplava poznatků má však kupodivu ten důsledek, že jsme jí dezorientovaní a ptáme se, jako se ptaly generace před námi: Co je jisté? Neboť to potřebujeme vědět, abychom mohli smysluplně konat. Jen bude-li naše poznání skutečnosti okolo nás jisté, budeme do ní moci úspěšně zasáhnout.

Hledání poznávacích jistot má tedy svou historii. Dějiny filozofie nás však od zjištění toho, co je jisté, paradoxně vedou ke konstatování nejistot.

První nejistotou, objevenou *eleaty* (Zlomky, 1989, s. 22–46), bylo zjištění, že nevíme, jaká je podstata za jevy. Pokud nebudeme předpokládat, že podstata se projevuje v tom, jaká se nám jeví, nemáme šanci o ní říct nic jistého.

Že předěl mezi podstatou a jevem je těžko překonatelný, si uvědomil i *Platón* (1921, s. 250) ve své představě temné jeskyně, v níž ze skutečnosti pozorujeme jen pouhé stíny.

Francis Bacon (1990, s. 86–88) pochopil Platónovu jeskyni jako metaforu, která *de facto* odráží to, jak do našeho vědomí vstupuje odraz reality, jak se ve vědomí

odraz reality vytváří, a jako idoly jeskyně pak pojmenoval jeden druh poznávacích deformací.

Jeskyni, do níž je člověk uzavřen, se pokusil blíže vykreslit *George Berkeley* (1995, s. 62-63, 72, 83). Dospěl k závěru, že mezi člověkem a světem existuje přehrada smyslů a že tato přehrada je natolik neprostupná, že nemůžeme říct nic o tom, co je za smyslovými signály. I když můžeme předpokládat, že smysly nás sice od skutečnosti dělí, ale zároveň nám o ní sdělují, jak vypadá, nic to nemění na tom, že jsme objevili druhý předěl mezi skutečností a člověkem: smysly.

Po znejistění toho, co je za smysly, hledal *René Descartes* (1947, s. 40) aspoň nějakou jistotu a našel jistotu konkrétního lidského vědomí. Tato jistota se však stává konstatováním další ohrady, do níž je vůči skutečnosti člověk uzavřen: vše, co se člověk o skutečnosti dozvídá, jsou pouhé obsahy vědomí a je možné se domnívat, že nic jistého za těmito obsahy vědomí nelze tvrdit, pokud ovšem nepřijmeme předpoklad, že těmito obsahy vědomí nám do vědomí vstupuje skutečnost. Ať tak, či tak, musíme konstatovat třetí předěl mezi skutečností a člověkem.

Líznar (2006, s. 51) konstatuje, že *Ladislav Klíma* dospěl k přesvědčení, že jsme uzavřeni do logických forem myšlení a nemůžeme myslet jinak – naše myšlení je spoutáno logikou a my se nemůžeme nijak dostat ven z této cely. A to je čtvrtý předěl mezi skutečností a člověkem.

Mezi skutečností a člověkem jsme objevili čtyři bariéry, jež se zdají znemožňovat poznání. Je to v první řadě cézura mezi jevem a podstatou, dále je to nemožnost jistě tvrdit něco za smyslovými podněty a poté za obsahy vědomí a za čtvrté je to nemožnost vysáhnout z logických forem myšlení k jistotě, že jsou oprávněny.

Zrekapitulujme si je.

1. Nevíme jistě, zda nás neklamou logické formy myšlení (L. Klíma).
2. Nemůžeme tvrdit něco jistého za obsahy vědomí (Descartes).
3. Nemůžeme tvrdit něco jistého za smyslovými vjemy (Berkeley).
4. Je pro nás nejisté poznání podstaty za jevy (eleaté).

Tyto čtyři nejistoty jsou dány naší *čtverou uzavřeností* do obsahů vědomí:

1. Jsme uzavřeni *v myslí*, v tom, co si myslíme, v myšlenkách, logických formách.

2. Jsme uzavřeni *ve vědomí*: vše, co si uvědomujeme, jsou obsahy vědomí.

3. Řada obsahů vědomí je pak zprostředkována *smysly*, které nás oddělují od reality, již zprostředkovávají, uzavírají nás za smyslovou přehradu.

4. Tyto obsahy vědomí nám ukazují skutečnost jen takovou, jaká se nám jeví; podstata se pak za těmito *jevy* skrývá, ač se jimi i projevuje, do jevů jsme uzavřeni a tento předěl se nám otevírá až dlouhým procesem poznání.

Tyto čtyři zásadní nejistoty jsme zjistili jako jistotu. Ovšem jen potud, pokud má naše uvažování smysl, tj. pokud lze předpokládat, že myšlenkově-pojmové a logické formy, v nichž je uzavřeno naše myšlení, jsou přiměřené skutečnosti, o níž vypovídají. Pokud by to neplatilo, je naše situace bezvýchodná. Abychom se mohli pohnout dále, nezbývá nám nic jiného než přijmout neprokazatelné tvrzení jako předpoklad, a předpokládat tedy, že naše uvažování má smysl, tj. že myšlenkově-pojmové a logické formy, do nichž je uzavřeno naše myšlení, umožňují před vědomí předvádět skutečnost v její autentické podobě, takovou, jaká je.

S dalšími třemi zjištěnými nejistotami – předěly mezi vědomím a realitou – je to stejně tak. I v jejich případech musíme zavést určité předpoklady.

V případě *jistoty vědomí* hodláme předpokládat, že za jeho obsahy něco je, a to realita, a že složitý analyticko-syntetický aparát mozku funguje tak, aby nám zprostředkoval realitu pokud možno takovou, jaká je.

Podobně předpokládáme za *počítky* to, co je jejich zdrojem, to, co je vnímáno, opět tedy realitu.

Vztah jevu a podstaty pak vede k nutnému předpokladu, že skrze *jevy* poznáváme za nimi skrytou podstatu.

I když je zřejmé, že uvedené předpoklady musíme přijmout (jinak naše cesta končí), a že tedy nejsou nahodilé, předpoklad, že za obsahy vědomí a konkrétně za počítky něco je, se zdá umožňovat možnost, že za nimi je cokoli nebo nic (filozofové jí ostatně bohatě využili). Toto však není naše cesta. Hodláme vyjít z předpokladu, že za nimi je něco určitého a poznatelného, to, co nám ukazuje *bezprostřední intuice* – totiž to, že je tam objektivní realita. Hodláme vyjít z předpokladu, že obsahy vědomí jsou tím, co nám realitu zprostředkuje v podstatě, v mezích možností takovou, jaká je (pro nás). Hodláme předpokládat, že realita je tak víceméně, v podstatných rysech poznatelná.

Tyto *minimální předpoklady* jsou nutné, abychom vůbec mohli začít přemýšlet. Pokud je přijímáme, počítáme s tím, že se zpětnou vazbou potvrdí. Když se totiž při určitých minimálních předpokladech podaří vysvětlit všechny obsahy vědomí, pak můžeme říct, že tyto předpoklady jsou oprávněné. Tato jistota se ukáže až v dalším postupu poznání, v tom, jak dalece nám umožní vyložit všechny obsahy *všech* vědomí. Pro tuto chvíli konstatujeme, že poznávací proces začíná kladením předpokladů (opírajících se o intuitivní názor), z nichž některé se při výkladu obsahů vědomí osvědčí a jiné ne. Tyto pak jsou nahrazeny jinými intuitivními předpoklady, založenými na dosavadní poznávací praxi, jež mají ambici se osvědčit, atd.

Pojmy filozofie předpokladů

Zatím jsme se dobrali jen nejistot. Je vůbec něco samo o sobě jisté? Když budeme předpokládat, že naše uvažování má smysl a překročíme tak nejvnitřnější bariéru mezi člověkem a skutečností, dostali jsme se do sféry uzavřenosti člověka do vědomí, v níž můžeme lišit nanejvýš vědomí a jeho obsahy.

Jistota, kterou tu objevil René Descartes, je jistota vědomí, jež je pro každého člověka evidentní, zřejmá. Jak k ní dospěl?

Sokratovým *Vím, že nic nevím* bylo předznamenáno Descartovo *Vím jen, že pochybuji*. Odsud vyšel k jistotě *Myslím, tedy jsem* a my ji můžeme reformulovat *Uvědomuji si* jako prvotní evidenci, jistotu, která je dána každému lidskému vědomí. Takto evidentní jsou pro člověka zároveň tři skutečnosti: vědomí samo o sobě, člověkově já, které je nositelem vědomí, a obsahy vědomí.

Na rozdíl od scény vědomí a já („sedí v hledišti“ descartovského divadla) jsou obsahy vědomí vnitřně bohatě strukturovány (něco vidíme, slyšíme, něco si myslíme, něco cítíme, atd.), ale přitom tvoří jakýsi celek, který nám mozek neustále přivádí před vědomí. Když zavřeme oči, jeho část zprostředkovaná zrakem zmizí; zmizí celý, když ztratíme vědomí. Tento celek označme souslovím *aktuální mentální model* (ve zkratce *AMM*), a to z těchto důvodů: obsahy vědomí nazýváme model proto, že modelují realitu, tj. proto, že jsou ve speciálním vztahu k realitě – předvádějí nám ji před vědomí tak, abychom tyto obsahy vědomí pokládali za realitu, jaká je (zatímco je to jen realita, jaká se nám jeví). Tento model je modelem mentálním, neboť jej zavědomými (ve smyslu „generujícími vědomí“) a vědomými procesy vytváří mysl. A atribut aktuální poukazuje na fakt, že se to děje v přítomnosti. Sluší se ještě podotknout, že spíš než pouhý přítomnostní řez si uvědomujeme *tok* aktuálních mentálních modelů.

Složitá analyticko-syntetická práce mozku tím nekončí. Ten uspořádává obsahy vědomí díky fungování svého *Systému 1* a *Systému 2*, jak je popisuje Daniel Kahneman (2012, s. 26–36), který v naší mysli rozlišuje dva aparáty, z nichž jeden myslí rychle, pohotově a intuitivně a druhý pomalu, s rozmyslem a deduktivně. Systémem 1 je podle nás produkován *fixní mentální model (FMM)*, jako pozadí, na němž se dějí obsahy vědomí (když vnímáme, vzpomínáme, představujeme si) a z něhož jsou obsahům vědomí udíleny významy. Produktem Systému 2 je pak *myšlenkově-pojmový systém (MPS)*, který vzniká abstrakcí z fixního mentálního modelu a pohybujeme se v něm, když přemýšlíme. Tento lze vyslovit a slova zaznamenat. Tak dochází k objektivizaci dosud subjektivních poznatků a lze díky tomu komunikovat a konfrontací vytvářet myšlenkově-pojmový model reality. Nejglobálnějším z nich je paradigma, či chcete-li, *ontologický model (OM)*, na rozdíl od myšlenkově-pojmového systému, který je individuální a běžně označován jako světový názor.

Budování ontologického modelu budeme muset začít opět předpoklady. V první řadě je třeba, jak jsme už viděli, předpokládat, že naše uvažování má smysl. Pak můžeme uvažovat: Ze zjištěné jistoty *Uvědomuji si* přes Descartesův předpoklad *Myslím, tedy jsem* dospíváme k předpokladu, že existuje nějaká ontologická entita, která je nositelem obsahů mého vědomí, že existuje mé já, mé vědomí.

Vyjít za hranice mého vědomí mohou však už zase jenom pomocí předpokladu, a to tohoto: Obsahy mého vědomí vznikají neustálou interakcí jsoucna, skutečnosti, reality, a mechanismů mého já, mého mozku, jež vznikly, aby umožnily orientaci mého já v realitě.

Takto jsme si vytvořili možnost opřít se o tzv. *zdravý rozum*, tj. základní ontologický názor, ontologickou představu, která se nám živelně vnucuje, aniž bychom o její utváření nějak cílevědomě usilovali. Co nám říká zdravý rozum? Jaké jsou jeho předpoklady?

Jsi ty a věci kolem tebe. Věci kolem tebe existují nezávisle na tom, zda je vnímáš. Jednou z těch věcí je i tvoje tělo, z něhož vyhlíží tvé vědomí, já; tělo a tvé já jsou vzájemně těsně spjaty tak, že tělo podléhá tvé vůli a zároveň utváří tvé potřeby.

Věci kolem tebe jsou trojrozměrné, prostorové, hmotné, vzájemně neprostupné, rozložené v trojrozměrném prostoru. Věci mají váhu a tím je určena souřadnice nahoře–dole. Dole se rozprostírá plochá země, na níž věci spočívají. I ty v tomto prostoru máš své místo a podle sebe určuješ další souřadnice věcí (vpravo–vlevo, vpředu–vzadu).

Věci se postupně mění, vznikají a zanikají. Tuto skutečnost označujeme slovem čas a ten chápeme jako plynulé a rovnoměrné měnění se toho, co je. V tomto dění rozlišujeme minulost (to, co bylo a už není), budoucnost (to, co ještě není, ale bude) a přítomnost (to, co právě je). Plynutí času poznáváme také podle pravidelného střídání období světla (den) a tmy (noc), což je dáno pohybem Slunce po nebeské klenbě.

Věci kolem tebe jsou různého druhu. Lze rozlišit živé a neživé. Ze živých jsou ti nejbliž ty, jež jsou také nositeli vědomí a mají tělo utvářeno jako ty – lidé. Jsi jedním z nich. Pohybujete se mezi ostatními věcmi a podrobujete si je a tím se udržujete při životě – máte možnost věci měnit zásahy do jejich uspořádání a vytvářet nové věci ze starých. Tak se vedle věcí, jež se při existenci udržují samy, vytvořila skupina věcí, které při existenci udržuje lidská činnost. Lidé tuto svou činnost konají společně a jednotlivě se specializují na její složky. Je to umožněno tím, že spolu komunikují. Atd. atd.

Předpoklady zdravého rozumu se staly východiskem zkoumání skutečnosti filozofií a z ní v závislosti na vymezení oboru bádání se vydělivšími speciálními vědami (obor filozofie pak vymezují zbývající otázky, tj. ty, jež speciální vědy neřeší; jejím posláním je utvořit z dílčích poznatků speciálních věd jednotný systém poznání celého jsoucna, ontologický model). Tyto předpoklady jsou postupem poznávacího procesu opravovány, měněny, zavrhovány a nahrazovány předpoklady skutečnosti přiměřenějšími.

Důsledky filozofie předpokladů

Základním z předpokladů zdravého rozumu je tzv. naivní realismus, tj. intuitivní názor, že je nám realita ve vnímání v podstatě dána taková, jaká je. O něj se opírá i moderní věda.

Co té se týče, v jejím základě většinou nacházíme tzv. vědecký realismus, který staví na následujících předpokladech:

- Svět je materiální a existuje nezávisle na lidech.
- Svět by zůstal světem, i kdyby lidé neexistovali.
- Běžné fyzické předměty i vědou pojmenované entity existují objektivně a nezávisle na lidské mysli.
- Experimentem nelze prokázat pravdivost teorie, lze jím jen naznačit možnost pravdivosti.
- Experimentem lze dokázat, že teorie je nepravdivá (Košumberský, 2017).

A podle našich zjištění by jedním z těchto předpokladů mělo být také tvrzení, že realita je nám při poznávání dána jedině prostřednictvím obsahů vědomí.

Abychom si něco uvědomili, musí se to totiž stát obsahem našeho vědomí. V této chvíli je jím například obraz textu, který máte teď před sebou, a zároveň myšlenka, kterou právě čtete. Vyvolal je před vaše vědomí váš mozek na základě toho, co vnímáte, tohoto textu, části reality. Podobně mozek před vědomí skrze smyslové vnímání přivádí celý svět, každou věc, všechno, co si uvědomujeme, celou realitu, to, co vidíme, slyšíme, chutnáme, cítíme atd., a ona se stává procesem v naší mysli, něčím od reality samé odlišným, a vždy platí: je to *realita-v-našem-vědomí*, je to spojení, slitina reality a vědomí. To, co je vám, vašemu vědomí dostupné, je tedy jakýsi konglomerát zvláštní povahy, ani realita, ani vědomí, či i realita, i vědomí; tedy něco mezi tím, jakási třetí věc mezi realitou a vědomím, *obsah vědomí*. Jen takto zprostředkovaně přivedenou před vědomí, před naše já si můžeme realitu uvědomit.

Bude-li vám někdo tvrdit (jak to tvrdí třeba váš první dojem či zdravý rozum), že je nám realita dána přímo, bezprostředně, nevěřte mu. Opomeneme-li bezprostřední kontakt s realitou, praxi, při poznávání to, co je nám dáno k uvědomění, je produkt složité analyticko-syntetické práce mozku, který nám mozek předvádí tak, abychom jej ztotožnili s realitou. Že to není realita sama, dokládají optické klamy (za všechny třeba perspektiva) a myšlenkové paradoxy, které poukazují na místa, v nichž se tento model reality ve tvém vědomí, obsah vědomí, od reality „odchlipuje“. Jak říká Alfred Korzybski (1933), „mapa není území“. V mysli, před vědomím máme jen mapu reality, nikoli realitu samotnou.

Co z toho plyne? To, že poznat realitu není tak jednoduché, jak by se mohlo zdát a jak tvrdí věda. Věda je ovšem úspěšná *právě* díky předpokladu, že skutečnost v zásadě poznáváme takovou, jaká je. Tento metodologický předpoklad je ale použitelný jen jako východisko, nikoli jako konstatování, že tak se věci mají. Nemají se tak, což zjišťujeme při bližším ohledání, jak jsme viděli výše.

Předpoklad, že realita je nám při poznávání dána jedinečně prostřednictvím obsahů vědomí, problematizuje vztah vědy k realitě. Tvrdí, že je vždy zprostředkován přes lidský subjekt. Pro filozofii předpokladů jsou ovšem naopak problémem vědecké fakty a data, jež se zdají být na subjektu nezávislé a objektivní samy o sobě, přičemž jsou tím, o co v procesu poznání jde. (Srov. např. novopozitivistický atomární fakt.)

Podívejme se proto blíže na význam slova *fakt*. Je to poznatek o dílčí skutečnosti, který byl získán konfrontací poznatků více subjektů. Podstatné na tom je, že nejprve byla tato dílčí skutečnost nazírána subjektem, jenž o jejím stavu podal zprávu, tedy zobjektivizoval, fixoval svůj vnitřní stav, který tak může být případně konfrontován s fixovanými stavem, založenými na téže skutečnosti, jiných subjektů, a to skrze aktuální mentální model a fixní mentální model těchto subjektů. Je tedy zřejmé, že objektivnost faktu se sice opírá o jakési přímé nazírání reality, ale to se děje v rámci subjektu skrze obsahy jeho vědomí a teprve vyložení tohoto subjektivně zjištěného stavu reality navenek, objektivizací, fixací se stává objektivním a může být případně konfrontován s dalšími svědectvími o stavu reality. A tato konfrontace se děje přes vnímání fixací, záznamů nazírajícími subjekty, a tedy skrze jejich obsahy vědomí.

V komplikovanější situaci se nacházíme, co se týče *dat*. V převládající míře jsou získávána různými senzory a čidly a zpracovávána na počítačích zcela nezávisle na lidském subjektu. Ale jen do té chvíle, než přistoupíme k jejich interpretaci. Mechanismy sbírání a zpracovávání dat jsou totiž jen rozšířením smyslových (mikroskop, dalekohled, televizní obraz aj.) a mentálních (fixace jako paměťové záznamy, algoritmy, programy) mohutností subjektu, který je používá k tomu, aby z nich ve své mysli vytvořil aktuální mentální model a fixní mentální model a odsud dospěl k myšlenkově-pojmovému systému a ontologickému modelu, se kterými pak může pracovat, jako v případě faktů.

Z dalších důsledků filozofie předpokladů uveďme tyto:

Obsah vědomí je generován jako celek, který je vnitřně členitý. Například opticky se nám zorné pole rozpadá na věci – o kterých si uvědomujeme, co jsou; tyto entity tedy jsou nadány významem, ovýznamněny, zaměřeny pojmovou sítí, a to díky práci Systému 1 a Systému 2 (Kahneman, 2012). Ty jednak generují bezprostřední model reality, AMM, před naším vědomím, to, co tvoří obsah našeho vědomí při vnímání (prostřednictvím Systému 1), jednak i jeho pojmové zaměření a výklad (prostřednictvím Systému 2).

Bezprostřední model reality vzniká před vědomím většinou na základě přímého smyslového čítí reality (z tohoto smyslového tlaku reality jsme vyňati ve spánku), ale v poslední době se objevily technické vymoženosti, které dokážou realitu ve smyslech simulovat, nahradit. Jde o tzv. virtuální realitu.

V souvislosti s virtuální realitou máme možnost se zamyslet nad oprávněností výše zmíněného předpokladu, že za obsahy vědomí něco je. Je totiž možno uvažovat, že existují obsahy vědomí, ale za nimi nic není, tak jak je tomu u virtuální reality. Skutečně za virtuální realitou nic není? Omyl: za virtuální realitou je složitý technický aparát, který nám ji zprostředkovává. A stejně tak za obsahy vědomí musí něco být, aby v našem vědomí vznikaly. Co asi? Právě realita.

Zároveň v konfrontaci s virtuální realitou zjišťujeme, že bezprostřední model reality, AMM, před vědomím může vznikat i jinak než při přímém čítí. Zamyslete se nad tím, co bezprostředně vidíte: je to text, respektive ještě přesněji skvrny. A smyslové vnímání těchto skvrn umožňuje vašemu mozku, vaší mysli malý zázrak: že díky jejich čítí slyšíte můj hlas, uvědomujete si moje myšlenky, vidíte vnitřním zrakem věci, o kterých mluvím. Je to dáno zvláštní organizací těchto skvrn, které

fixují určitým způsobem uspořádaná slova, jejichž postupné vnímání nás vede k pojmům a představám. Toto uspořádání slov můžeme označit jako *program*, protože svého vnímatele, čtenáře programuje, vytváří při postupném vnímání v jeho vědomí zamýšlený fiktivní model reality.

Tak vidíme, že zaznamenané slovo nám umožňuje fixovat a pak zpětně zprostředkovat produkt Systému 2, totiž pojmový model reality v našem vědomí (MPS), a nejen to: také nám umožňuje před vnitřním zrakem rekonstruovat model reality z čítí, AMMč (výsledek fungování Systému 1) jako AMM z fixace (kde fixace je vnímaný objektivní záznam), nebo dokonce vytvořit model fiktivní (což se děje, jak jsme viděli, při vnímání literárních děl). Na estetickém uspořádání slov pak je založeno slovesné umění. Smyslovým zdrojem pro fiktivní, arteficiální model reality vedle slova může být také určitým způsobem uspořádaná citace reality, jako je socha, obraz, fotografie, film, hudba, hologram (protože artefakt vůbec je estetické uspořádání reality).

V předchozím textu, ve výčtu předpokladů, které přijímá vědecký realismus, jsme se setkali s vyjádřeními operujícími s pravdivostí (konkrétně vědecké teorie), která se opírá o pojem pravda. Ten má pro naši úvahu zásadní význam. Mluvíme-li o jistotě poznání, vždy jde o poznání pravdivé – co není pravdivé, neoznačujeme jako poznání, nýbrž jako omyl, fikci či lež. Co znamená, že je něco pravdivé, že je to pravda?

Pro odpověď nemusíme chodit daleko: máme v sobě automatický ukazatel, který nám neustále říká, co je pravda: specifický pocit „Toto je pravda“. Tento pocit má širší záběr, takže se do něj vejdou i takové stavy, jako je spánek (ve snu máme pocit, že je to pravda, což po probuzení většinou zmizí), omyl či blud. Nás však zajímá jako průvodce stavu, kdy zjišťujeme, že to, co si myslíme, odpovídá skutečnosti.

Tento pocit byl zformalizován do tzv. korespondenční teorie pravdy; ta se tak jmenuje podle situace, kdy se tento pocit se zakládá na shodě, korespondenci toho, co vnímáme, a toho, co si myslíme – na tom, že model reality z čítí, AMMč, koresponduje s pojmově-myšlenkovým modelem reality. Poznáváním se snažíme dosáhnout této shody tím, že myšlenkově-pojmový systém neustále upravujeme, aby odpovídal našim vjemům, ale někdy se to nedaří a pak mluvíme o klamech a paradoxech.

Věda pracuje s myšlenkově-pojmovým systémem, MPS, objektivizovaným – vysloveným, zapsaným, fixovaným; v této souvislosti o něm hovoříme jako o modelu v užším slova smyslu (tvoří jej soustava pravdivých výroků, tj. které mají pravdivostní hodnotu 1, což znamená, že jsou modelem reality v logickém slova smyslu). S takovýmito ambicemi jsou pak psány všechny vědecké statě.

Výsledky a diskuse

Výsledkem objektivizace autorova MPS, tedy jeho dosavadní práce na nalezení jistého východiska každého uvažování o skutečnosti, je konstatování, že touto jistotou je evidence faktu „Uvědomuji si“ a že odsud lze k dalším úvahám vyjít jen za předpokladu, že naše uvažování má smysl, a podobně evidentní se mu zdají být i další předpoklady, takže z jejich kladení vyvozuje metodologický postup. V evidenci předpokladů zdravého rozumu vidí východisko k poznávacím aktivitám filozofie a posléze vědy.

Přes evidenci „Uvědomuji si“ domnívá se autor nalézt jistotu, že všechny poznávací aktivity se uskutečňují skrze obsahy vědomí, které chápe jako produkt složité analyticko-syntetické práce mozku, zaměřené na to, aby nám zprostředkovala realitu pokud možno takovou, jaká je. Obsahy vědomí jsou podle autora „něčím

třetím“ mezi realitou a vědomím jakožto speciální konstrukt „uvědomovaná realita“, kterýžto konstrukt pojmenovává „aktuální mentální model“ (AMM). Dalšími produkty psychických aparátů jsou pak „fixní mentální model“ (FMM) a „myšlenkově-pojmový systém“ (MPS). Komunikační objektivizací (vyložení na venek) jednotlivých konkrétních MPS a jejich konfrontací posléze společnost, resp. věda dospívá k jednotnému, objektivnímu „ontologickému modelu“, potažmo paradigmatu.

Takto představený teoretický prostor autorovi umožňuje vyložit či konstituovat takové koncepty, jako je virtuální realita, fungování artefaktů, program či pravda.

Diskutabilní bude zřejmě pro vědecký realismus zdůraznění významu subjektu v procesu vědeckého poznávání.

Závěry

Význam práce posoudí až recipientská komunita. To ukáže, nakolik se jí podařilo přesvědčit, že jediné, co je nám z reality bezprostředně dáno, je aktuální mentální model.

Reference

- Bacon, F. 1990. *Nové organon*. Praha, Svoboda.
- Berkeley, G. 1995. *Pojednání o základech lidského poznání, kde se zkoumají hlavní příčiny omylu a nesnázi ve vědách, spolu s důvody skepticismu, ateismu a bezbožnosti*. Praha: Svoboda.
- Descartes, R. 1947. *Rozprava o metodě, jak správně vésti svůj rozum a hledati pravdu ve vědách*. Praha, J. Laichter.
- Kahneman, D. 2012. *Myšlení: rychlé a pomalé*. Brno, Jan Melvil Publishing.
- Korzybski, A. 1933. *Science and sanity. An introduction to non-Aristotelian systems and general semantics*. International Non-Aristotelian Libr.
- Košumberský, T. 2017. *Filosofie vědy – stručně a názorně*, <https://time-theory.info/2017/02/02/filosofie-vedy/> [cit. 21. 12. 2020].
- Líznař, M. 2006. *Filosofická terminologie Ladislava Klímy* [Diplomová práce]. Brno, Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta.
- Platón, 1921. *Ústava, 7. kniha*. Praha, J. Laichter.
- Zlomky předsokratovských myslitelů*. 1989. Praha, Státní pedagogické nakladatelství.